

Dr. Amussen

Jes Asmussen

2. november 1928 – 5. august 2002

Af Eduard Nielsen

Den 5. august 2002 døde professor, dr.phil. *Jes Peter Asmussen* efter kortere tids sygdom. Han var professor ved Københavns Universitet, hans fagområde var iransk filologi, og hans akademiske grunduddannelse var teologi. På et par måneder nær blev han 74 år gammel.

Jes blev født den 2. november 1928 i Åbenrå, hans far var ingeniør Asmus Asmussen og hans mor Eline Asmussen, født Petersen. Både på fædrene og på mødrene side var det sønderjysk slægt mange generationer tilbage, og den sønderjyske sprogtoner for nægtede sig da heller ikke hos Jes, hvadenten man lyttede til ham i samtale på tomandshånd, eller når Jes holdt foredrag. Hans familie var rodfæstet i det danske, i sprog såvel som i sindelag.

Livet igennem nærrede han en stor interesse for *ornitologien*. Allerede i 3. underskoleklasse indledte han en korrespondance med lektor Leo Novrup i Jelling, der også var kendt som konservator, og de to holdt forbindelsen vedlige livet igennem. Det første, Jes fik publiceret, i øvrigt mens han endnu gik i gymnasiet i Åbenrå, var en artikel om halemejsen i Åbenrås opland, den kom i tidskriftet »Flora og Fauna«, og ti år senere skrev han i samme tidskrift om Grønlands fugleliv. Og de ornitologiske iagttagelser fortsatte han med, da familien havde erhvervet en sommerbolig på Samsø.

Da han i sommeren 1948 var blevet student, i øvrigt med udmærkelse, drog han til København, ikke for at studere ornitologi, men derimod for at læse *teologi*. Han lærte græsk og hebraisk og var specielt interesseret i fortolkning af de bibelske tekster, og i den bibelske eksegese havde han så fortræffelige lærere som Holger Mosbech i Ny Testamente og Åge Bentzen og Flemming Hvidberg i Gammel Testamente, det fag han tog speciale i. Samtidig med de teologiske studier læste han *grønlandsk*.

Jes Asmussen afsluttede sit teologistudium med udmærkelse

(egregie) til embedseksamen og blev i den anledning interviewet af en journalistelev ved Nationaltidende ved navn Anne Wolden-Ræthinge, senere kendt, og bedre kendt, som Politikens Ninka. Det lille interview blev læst af daværende forstander for Vajsenhuset, Skov Jensen, som satte sig i forbindelse med Jes og tilbød ham en stilling som lærer ved hans skole, et heldagsjob med seks timers undervisning samtlige hverdage, også lørdag. Jes skulle dog først aftjene sin værnepligt, det gjorde han ved marinen som værnepligtig teolog, og han kom i den anledning til at virke som en slags orlogspræst ved marinestationen Grønnedal i Sydgrønland, dog uden kjole og krave. Det var i 1954-55. Da han kom hjem fra Grønland, tiltrådte han sin stilling ved Vajsenhuset i efteråret 1955, en stilling som gav ham lejlighed til at udvikle sine pædagogiske evner og sin sociale forståelse. Han indgik samtidig ægteskab med lærer Anette Diderichsen, datter af Kirsten og Børge Diderichsen, og han og Anette nåede at være gift i næsten 47 år.

I disse år indledte han sit videnskabelige forfatterskab med en række mindre artikler i Dansk Teologisk Tidsskrift, i 1954 skrev han om »Matriarkalske reminiscenser i Det gamle Testamente«, i 1958 om »Manikæiske Jesustekster fra kinesisk Turkestan« og samme år om »En persisk kilde til Konstantin den Stores historie«. I 1959 om »Kristendommen i Iran og dens forhold til Zoroastrismen«, altsammen læseværdige og forholdsvis letforståelige artikler. Men som man kan ane det, når man hører disse titler: der er sket en drejning i Jes' aktivitet som humanistisk forsker. Af en højt kvalificeret teolog er der blevet en iranist i svøb. Hvordan det er gået til – og begyndelsen til denne udvikling blev gjort allerede i studietiden – må han hellere selv fortælle.

I den til den kongelige Ordenshistoriograf i maj 1976 indgivne levnedbeskrivelse har han skrevet følgende:

»I en af sommerferierne som student havde jeg læst en bog af Jack London, hvis hovedperson nærrede en udtalt forkærlighed for den persiske digter Omar Khajjam. Han blev i bogen citeret i tide og utide, men det lød trods alt så interessant, at jeg besluttede at gå videre med sagen, da jeg i lektionskatalogen (!) læste, at professor Kaj Barr ville holde en øvelse over netop denne digter. Jeg mødte op til den fastsatte tid og opdagede til min skræk, at jeg var den eneste (jeg havde regnet med en passiv tilhørerplads i hjørnet af auditoriet!). Barrs glæde over at se en deltager bevirkede imid-

lertid, at jeg ikke nænnede at skuffe ham. Jeg blev – og det blev bestemmende for min senere tilværelse.«

Jes Asmussen kom så sandelig ikke til at skuffe Kaj Barr. Han blev hans bedste elev, hans meget gode ven og til sidst hans efterfølger. I Københavns Universitets Årsskrift for november 1970 skrev Jes Asmussen en ti sider lang nekrolog over Kaj Barr, polyhistoren i det filosofiske fakultet. Nekrologen er båret af stor ærbødighed over for Kaj Barrs enorme viden og af en dybtgående indsigt i Barrs utrættelige forskerarbejde, og han priser Barr for hans store beskedenhed og store hjælpsomhed – alt sammen noget, der lige så fuldt kom til at præge Jes Asmussen selv.

Det var altså allerede i studietiden, Jes gav sig i kast med irani-stikken, og han fortsatte disse studier, efter at han var blevet ansat som lærer ved Vajsenhuset. Rektor Skov Jensen sørgede for, at Jes Asmussen lejlighedsvis fik orlov, så han kunne supplere sine studier hos Kaj Barr med ophold i Tyskland og England. Hos professor Annemarie von Gabain i Hamborg lærte han tyrkisk, og af Sir Harold Bailey i Cambridge, som Jes regnede for tidens største iranolog, fik han i et par måneder personlig undervisning i det østiran-ske sprog sakisk.

I fem år virkede Jes som lærer ved Vajsenhuset og oversatte på opfordring fra Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse en række oldpersiske kongeindskrifter, først og fremmest Darejos 1.s indskrift fra Behistun. Oversættelsen udkom i 1960, er på 152 sider, forfatteren var endnu ikke fyldt 32 år, og det var først derefter, han fik en stilling som universitetsadjunkt. Som introduktion til læsning af teksterne giver han i fem små kapitler et rids af akæmenidernes historie, af de folk eller territorier som de beherskede, af den senere tradition om akæmeniderne og af deres religion og deres sprog. Bogen ender med en fortegnelse over de i teksterne forekommende navne, og typisk for Jes' glæde ved at øse ud af sine iagttagelser er, at der s. 144-46, midt i navneregistret står hele to sider om Kambyses, om hvem det i en omstridt passus hedder (Behistun, I. kol., l. 43), at »han døde sin egen død«. Mange har tolket dette som, at Kambyses, Kyros' søn og efterfølger, begik selvmord, men Asmussen godtgør gennem en række eksempler, fra sogdisk, pashto, ossetisk og andre sprog inklusive nypersisk, at det af Darejos anvendte udtryk kan bruges om enhver døds måde, og at Herodot således kan være korrekt, når han i sin histories 3.

bog, § 64, om Kambyses skriver, at han optændt af raseri og hævnfølelse sprang på sin hest for at drage fra Syrien til Persien og angribe mageren Smerdis, men ulykkeligvis blev såret af sit eget sværd, da duppen gik af skeden og sværdet ramte ham i låret, hvorefter der gik betændelse i benet, så at han nogle dage senere døde. Det skal lige nævnes, at Asmussens bog tillige rummer en oversættelse af nogle af de aramaiske papyri fra Niløen Elefantine, hvor en jødisk militærkoloni i et par århundreder havde deltaget i bevogtningen af Ægyptens grænse mod Nubien.

Da Jes Asmussen fra 1960 af kunne forske på heltid, gav han sig i kast med de manikæiske bodstekster fra den tidlige middelalder. Emnet var ret uopdyrket og forudsatte desuden, at man sad inde med stor filologisk indsigt i de nær-orientalske sprog, semitiske såvel som ikke-semitiske, herunder især tyrkisk. Desuden var det nødvendigt at være grundigt orienteret i oldtidens kirke- og kulturhistorie, og fremfor alt skulle man kunne analysere teksterne religionshistorisk.

Xuastvanift. Studies in Manichaeism er på 261 sider, hvortil kommer et resumé på dansk, en 14 sider lang fortegnelse over litteraturen vedrørende manikæerne, fra 1904 og to date, samt yderligere litteratur, forkortelseslister og index.

Asmussen indleder sin afhandling med en fremstilling af manikæernes læresystem og religiøse praksis og konstaterer, at skriftligt fikserede bodstekster hverken fandtes hos manikæerne eller i de to kulturer, der dannede baggrund for manikæismen, nemlig zarathustrismen og oldkirken. Det er først i den senere udvikling af manikæismen, at bodsteksterne, med de detaljerede syndsbeholdelser, dukker op, og spørgsmålet er så, hvorfra manikæismen er blevet inspireret til det.

Det meste materiale til *Xuastvanift* er tekster på oldtyrkisk. Asmussen fremlægger disse tekster, hvoraf en del har været publiceret enkeltvis, mens andre her publiceres for første gang, i transkription, med oversættelse og en rigdom af noter. De nærmeste paralleller til disse bodstekster er buddhistiske tekster, og buddhismen var i løbet af det 1. årtusinde netop ekspanderet fra Indien op i det østiranske og centralasiatiske område. Man kan sige, at tesen er ret indlysende, men før Asmussen var der ingen, der havde begrundet den, endsiges fremsat den. Der ligger et utroligt arbejde bag afhandlingen: manuskripter har skullet fremskaffes fra diverse

samlinger og biblioteker, alle hidtil publicerede studier skulle gennemgås, og både afhandlingens negative del: at der ikke er påvirkning fra zarathustrismen eller oldkirken, og dens positive del: at inspirationen skal søges i buddhismen, har krævet en indsigt i, og et overblik over, religionshistorien og en fortrolighed med tyrkisk, armenisk, sakisk, sogdisk, middelpersisk, syrisk, græsk, hebraisk og latin, som kun de færreste præsterer; for at kunne det skal man vistnok have været elev af Kaj Barr – men det var Jes jo da også!

Som disputatsen foreligger er den næppe egnet som begynderbog til indføring i manikæismens tankeverden. Da Asmussen i anledning af sin 60-års dag blev hædret med et 547 sider stort festskrift, med titlen *A Green Leaf. Papers in Honour of Professor Jes P. Asmussen*, tillod udgiverne, tre internationalt førende iranister, sig at blande en smule malurt i deres overvældende virak ved at skrive, at havde disputatsen dog bare været forsynet med diverse registre og indices, der kunne lette læseren med brugen af bogen, ville dens betydning for udforskningen af manikæismen utvivlsomt have været endnu meget større. Vi, der af Kaj Barr kun har lært en smule latin og koine-græsk, men aldrig har været indviet i tyrkisk, i oldpersisk, i middelpersisk, i nypersisk, ejheller i sakisk eller sogdisk, vi må nøjes med at fryde os, når der i noterne dukker én sammenhængende note på seks sider op om Manis og manikæernes Jesus-opfattelse (s. 205-210) i anledning af, at Xuastvanift l. 40 omtaler synder mod »solens og månens gud«. Og ellers glæde os over, at Asmussen, i bd. 3 af *Illustreret Religionshistorie*, på ti sider har givet en forbilledlig klar oversigt over manikæismen (s. 293-302).

Det filosofiske fakultet – det hed det dengang – havde ved en forglemmelse undladt at bevare professoratet i iransk filologi, da Kaj Barr gik af i 1966, men året efter kom man igennem med et professorat til Jes Asmussen, som derefter i 27 år, til sin afgang i 1995, forvaltede denne post. Han opfattede det selv som et privilegium at have et professorat, hvor der var mere tid til egen forskning, end mange af hans kolleger havde. Det var jo de få, der søgte til timer i oldpersisk eller nypersisk, men de kom, også fra vore nabolande. Så sent som i dette forår forsvarede en af Jes Asmussens seneste elever inden for iranistikken, Bodil Hjerrild, sin disputats. Når Jes Asmussen forelæste over religionshistorie, var der tale om mange tilhørere. Der var stor efterspørgsel i udlandet efter ham som *gæsteforelæser*, og han var, om ikke udelukkende, så dog meget

ofte, i landene bag jerntæppet, mere af sympati for forskerne dér end for de politiske magthavere. I 1968 var han i Würzburg og Østberlin, i 1969 i Prag, i 1972 igen i Østberlin og i Leipzig, i 1974 i Krakow og i 1976 og 1977 og 1986 igen i Østberlin. Og så var han, naturligvis, i Teheran, dengang shahen endnu var ved magten; shahen indbød jo hvert andet år til internationale iranistikongresser, og ved disse kongresser samledes iranologerne fra Europa, Asien og Amerika og kunne udveksle erfaringer.

I 1973 indvalgte han i Videnskabernes Selskab og var selskabets bibliotekar i de næste 25 år. Han var meget flittig til at deltage i møderne og havde til det sidste sin gang herinde, hvor han rigtig følte sig hjemme. Det skal også nævnes, at han, der i studietiden havde været »gårdbroder« på Studentergården, straks efter udnævnelsen til professor kom i bestyrelsen for dette kollegium og fra 1972 til sin afgang var bestyrelsens formand. Sammen med sin ældre kollega og nære ven, professor i assyriologi Jørgen Læssøe, fik han af Gads Forlag overdraget at redigere en *nyudgave af Illustreret Religionshistorie*, og den kom i 1968, i tre bind, og med mange nye bidrag, og det er ikke nogen hemmelighed, at det var Jes, der trak læsset m.h.t. redaktionsarbejdet. I 1971-73 kom værket i øvrigt i tysk oversættelse.

Valget af Jes som hovedredaktør af religionshistorien var såre rimeligt, for med og trods sin kolossale filologiske indsigt og viden var Jes altid interesseret i det liv, som teksterne var udtryk for. Det afspejler sig i en række værker, som i den følgende tid så dagens lys.

I 1970 udkom *Irenæus' bevis for den apostoliske forkyndelse*. Oversat fra armensk, med indledning og noter. Hvis man i forvejen husker lidt fra oldkirkens historie, er Jes Asmussens fremstilling af den armenske kirkes historie, som han indleder med, let læst og letforståelig. Større krav til læseren stiller hans redegørelse for Irenæus' skrift *Epideixis*, som kun kendes i den armenske oversættelse i en kopi fra det 13. årh. Asmussen kommer med et væld af sproglige, tekstkritiske og teologiske noter og sætter derved Irenæus' tekst ind i en større sammenhæng. En anden tekstudgave af religionshistorisk interesse er hans antologi af gnostiske tekster, *Når vi nu er af Guds slægt*, den kom i 1978 og indledes med en nyttig definition af gnosticismen, hvorefter følger hans egen oversættelse fra syrisk af »Sangen om Perlen«, »Apostlen Judas Thomas' Sang i Indernes

Land«, derefter en oversættelse af udvalgte digte blandt Salomos Oder, derefter en redegørelse for de antignostiske kirkefædre, videre om de gnostiske tekster fra Nag Hammadi i Ægypten, og om de hermetiske skrifter. Jes slutter bogen med en redegørelse om Manikæismen og om gnosticisismen som verdensreligion, og at han ikke har glemte, at han både er teolog og en god kirkens søn, viser hans afsluttende ord om, at kirken i dag må, ligesom oldkirken måtte det, tage stilling til alle former for skjult eller åbenlys gnosticisme. Jeg ved ikke, om der har været en speciel anledning til denne bekendelse.

For en større læserkreds vil Jes Asmussens navn mere være knyttet til bogen om *Islam*. Den udkom i 1981 på Politikens Forlag i serien Verdens religioner, en serie der var redigeret af Arild Hvidtfeldt. Når det ikke var helt urimeligt at bede Asmussen om at skrive bogen om Islam, hænger det sammen med, at den persiske oldtids kultur har sat sit meget store præg på udformningen af Islam. Jeg skal undlade at referere bogens indhold, blot sige, at han begynder med oberst Gadaffis socialistiske udgave af islam, senere kommer han ind på de berømte »sataniske« vers i Koranen, og han slutter bogen med en skildring af sunnitter og shi'itter og med to kapitler om teologi og filosofi i Islam og om inderlighedens islam. I den vedføjede litteraturoversigt finder man alt, hvad man har brug for, koranoversættelser, leksika, samleværker, tekstsamlinger, også de af ham selv i 1972 udgivne *Tekster til Islam*, samt under rubrikken »Andre værker« 317 større eller mindre afhandlinger; når han i sin bog bringer citater i større uddrag, er det ofte landsmænd, han citerer: orientalisten pastor Ove Chr. Krarup, kendt som oversætter af gl. arabisk poesi og dertil husket som Danmarks høfligste præst, eller biskop Jens Christensen, der tilbragte et liv som muhammedanermisionær i Pakistan – og så naturligvis professorerne van Mehren, Frans Buhl, Johannes Pedersen, Kaj Barr og Frede Løkkegård.

Året efter udgav Jes Asmussen bogen *Muhammed, Jesus, Abraham; kristendom og jødedom i Koranen*, den er kun på 114 sider og skrevet med stor veloplagthed. Også denne bog tilhører kategorien »populærvidenskab«, men kald den hellere for »oplysning for de dannede og meget læsevante«, for det kræver nogen koncentration bare at gennemlæse bogen, takket være dens forfatters utæmmelige trang til at dele ud af sin viden – og mest muligt inden for

snærest mulige rammer. Men den er skrevet med et smittende engagement, der bl.a. medfører en skov af udråbstegn.

Fra 1974 til 1978 var Jes Asmussen medlem af Statens humanistiske Forskningsråd, og så uundværlig var han, at han året efter sin udgang kom tilbage igen, altså var med fra 1979 til 1983. Han var naturligvis med i styringsgruppen i det af Klavs Ferdinand iværksatte projekt om Islam i dag. Han var en tid efor for Arthur Christensens legat for orientaler, sad til sin død i bestyrelsen for C. L. Davids fond og var sagkyndig rådgiver for redaktionen af den Store Danske Encyklopædi. Han blev æresdoktor i teologi ved Lunds Universitet i 1988.

Endnu står tilbage at omtale den indsats inden for iranistikken, som allermest er knyttet til hans navn, nemlig studiet af de jødisk-persiske tekster.

Jeg skal begrænse mig til at omtale de *Studier i jødisk-persisk litteratur*, som han publicerede i Københavns Universitets Festskrift i 1970, og som nogle år senere kom i engelsk oversættelse i Leiden.

I sin indledning til afhandlingen berører Asmussen kort jødernes relativt gunstige vilkår i perserriget og deres kulturelle indsats, både med translitterationer af persiske digterværker og med selvstændige digtninge, men gør samtidig opmærksom på, at det først er i det 20. århundrede, at man har fået øjnene op for, hvor central en plads inden for iranistikken der tilkommer udforskningen af den jødisk-persiske litteratur.

Denne litteratur giver Jes Asmussen prøver på i fire kapitler. I kap. 1 den jødiske digter Shahins digt om Kong Kishvar, et MS på fire tospaltede sider, som her for første gang publiceres, med transkription, oversættelser og noter. Det meget blomstrende digt om kongen og hans søn Bahram ender med, at kongen som en papegøje talte ord så milde som sukker til sin søn og gav ham syv gode råd: at vise mildhed mod undersåtterne, udrydde sine fjender, passe godt på guldet og på hæren, udvise omtanke, omgås kloge mennesker, være gavmild og endelig være barmhjertig mod fanger.

Særlig interessant er kapitel to, en oversættelse af et digt om rangstriden mellem fåret og vinstokken, for det giver Jes Asmussen lejlighed til at anstille nogle genrehistoriske overvejelser angående denne litteratur-art, som dels kan følges frem i tiden til den provençalske trubadurdigtning, dels bagud i tiden til den arabiske munazare litteratur og derfra videre bagud til den klassisk-græske,

og til den babyloniske og til genrens formentlige oprindelse i den sumeriske litteratur fra tredje dynasti i Ur omkr. 2000 f.Kr.f.

Det tredje kapitel handler om den jødisk-persiske overlevering om digteren Hafiz (fra det 14. årh.) og det fjerde kapitel om det lys, som jødisk-persiske tekster kan kaste over den persiske digter Attar fra Nisapur, og Asmussen forelægger i den forbindelse en kritisk bearbejdelse af to fortællinger, den ene om den fromme stenhuggers gæstfrihed mod Gud Herren, den anden om Kong Hovedskal.

Takket være Jes Asmussen er den ene af disse to fortællinger, den om stenhuggeren, blevet kendt af en større læserkreds. Den blev nemlig udgivet i 1984 i 800 eksemplarer af en bogtrykker i Ringkøbing. At Jes blev leverandør af eventyr, skyldes følgende: Den kendte kunstner *Kenn André Stilling* havde en gang i firserne inviteret Jes til at holde et søndagsforedrag på Cafe Victor i den indre by, og han blev så begejstret for Jes, at de indledte et samarbejde om at udgive kuriøse historier fra Østens verden i en billig udgave, i små hefter, og så meldte DSB's direktør Ole Andreassen sig som interesseret i at medvirke til mangfoldiggørelsen, så kunne DSB som en slags reklame få lov til gratis at uddele hefterne til de togrejsende. *Rejse i Eventyr, bd. 1 og 2*, kom i 50.000 eksemplarer, med »copyright for professor, dr.phil. Jes P.Asmussen. Idé og medredaktion: maleren Kenn André Stilling«.

Da samme Stilling i 1988 udgav en lille kunstbog med titlen *Kærlighed til grusveje*, havde Jes leveret et forord, som han havde sendt ham fra England. Han havde skrevet det på læsesalen i den Orientalske Håndskriftssamling på British Museum i London. I slutningen af dette forord fortæller han om en indskrift, han har fundet på en plade på en mur i Løgumkloster. Den handlede om en mand, der hed Hans Nicolaisen, født 1803, begravet på Zions bjerg. »En trofast Vægter på Jerusalems Mure uden Frygt i Krig, Pestilents og Jordskjælv, en Mester i al hebraisk og arabisk Visdom. Han har bygget det engelske Hospital og den evangeliske Kirke. Han levede elskede og døde beklaget af Kristne Jøder og Muhammedanere den 6. Oktober 1856.« Hertil føjer Jes Asmussen:

»*Kan man tænke sig et smukkere eftermæle? De må fryde sig i himlen. Og det kan de, det må de kunne, for ellers går noget i stykker. Eller som Martin Luther sagde: »Hvis man ikke må le i himlen, ønsker jeg ikke at komme derop.*««

Æret være Jes Asmussens minde!